

tura Dacia, Cluj, 1971), p. 347—361. Fără să fim prea drastici cu autorii vizați, vom conchide că textele domniilor lor nu au echivalența unor capitole autentice ale unei sinteze.

Se cuvenea, apoi, a fi consemnate meritele lui Iosif Vulcan, *animatorul* ce a condus (în calitate de secretar, vicepreședinte și președinte), pînă la sfîrșitul vieții, *Societatea pentru fond...*, fapt pentru care Nicolae Iorga îi acorda o deplină considerație. De același tratament se bucură și dramaturgia lui Iosif Vulcan, deși în realitate aceasta, alături de cea a lui Alecsandri, a deținut prioritatea absolută în repertoriul teatral general al românilor transilvăneni. Cîteva exemple: în anul 1900 au fost puse în scenă 35 de spectacole cu piese de Vulcan; în 1901—12 reprezentații; în 1902—24; în 1904—33; în 1904—28. Cele 15 creații aparținînd lui Vulcan, jucate în anii 1900—1906, *au prilejuit aranjarea a 166 spectacole teatrale în 125 localități din Ardeal*. Ca atare, *receptivitatea față de creația dramatică a lui Vulcan este incontestabilă** și acest elementar adevăr ar fi trebuit subliniat într-o istorie a teatrului românesc, deoarece nu avem în față un fenomen nesemnificativ.

ALEXANDRU VIFOR

PETRU MAIOR

(Editura „Minerva“, 1973)

Apărut recent în colecția „Universitas“ a Editurii „Minerva“, studiul monografic consacrat de Maria Protase lui Petru Maior interesează în egală măsură pe istorici și pe istoricii literari, prin încercarea de reinterpretare a biografiei spirituale a personalității eminentului patriot și cărturar transilvan, din unghiul noii viziuni istoriografice asupra curentului iluminist la noi.

Personalitatea maioriană s-a bucurat de atenția unui lung șir de cercetători prestigioși, ale căror rezultate sînt discutate de Maria Protase sub mai multe raporturi, în primul rînd cel metodologic, de unde reiese necesitatea și punctul de plecare al acestei monografii.

Încercînd reconstituirea biografiei cărturarului iluminist, Maria Protase face eforturi pentru suplinirea golurilor documentare printr-o „recompunere a destinului personalității creatoare, prin însumarea momentelor existențiale definitorii indispensabile pătrunderii operei, dar în același timp și printr-o corelare omologică inversă — creație — viață spirituală“. Întreaga monografie este puternic marcată de această tentativă, justificată programatic, a autoarei.

Exigențele științifice ale Mariei Protase sînt îndreptate în direcția înlăturării erorilor, a completării documentației și a valorificării a tot ceea ce înseamnă aport meritoriu, ca și trebuința abordării obiectului în perspectiva unei triple evaluări: în epocă, în procesul de devenire a literaturii și sub unghi strict contemporan.

Urmărind reconstituirea preocupărilor lui Maior la Roma, Maria Protase insistă asupra relațiilor Maior — Șincai, atribuindu-i acestuia din urmă un destul de probabil rol dătător de ton în direcția cercetării trecutului istoric, în timp ce D. Popovici și mai nou D. Ghișe și P. Teodor susțin „și noi subscriem la această opinie, că Maior, era „pe atunci mai puțin înclinat spre studiul istoriei“ mai apropiat însă de lecturile contemporane“ (D. Ghișe, P. Teodor, *Fragmentarium ilumi-*

* Datele sînt reproduse din lucrarea „Centenarul Societății pentru crearea unui fond de teatru român“, Oradea, 1972. p. 57—77.

nist, Editura Dacia, Cluj, 1972, pag. 184). Oricum, afirmația Mariei Protase rămîne discutabilă și cu puține șanse de realizare, cu atît mai mult cu cît însași autoarea scrie în capitolul dedicat „Cărții neamului”, că „opera sa (istorică — n.G.G.) nu se dovedește a fi rezultatul unor neobosite anchete documentare ca la Sincal“... ci...“ totul fiind subsumat unei conștiințe active și participării vii la tumultul frămîntărilor politice curente“ (p. 176).

Autoarea face o largă trecere în revistă a ideilor în circulație la Roma și Viena în epoca studiilor lui Maior, fixînd coordonatele spirituale în cadrul cărora s-a mișcat bursierul român. Remarcabilă ni se pare străduința autoarei de a analiza, în lipsa unor informații documentare, activitatea intelectuală a cercului românesc de la Colegiul Sfînta Barbara din Viena, unde s-au regăsit la un moment dat viitoarele personalități ale vieții culturale românești din Transilvania, preocupate de configurarea unui program național, încurajate de spiritul iosefinist în plină afirmare: Samuil Micu, Petru Maior, Gheorghe Șincal, Samuil Vulcan, Ion Budai-Deleanu, I. Halmaghi, Efreim Klein.

După convingerea autoarei intelectualii amintiți au fost recrutați de către oficialitățile vieneze pentru a fi formați ca militanți activi pentru triumful ideilor iosefiniste în Transilvania. Revenit la Blaj ca profesor de filosofie, Petru Maior își desfășoară activitatea didactică într-o teribilă tensiune, mai ales cînd sesizează pericolul pe care-l reprezentau teologii instruiți la Roma, mai sensibili la propaganda atragerii românilor la catolicism. Rezultatul acestei descoperiri este „Procanonul“.

Maria Protase analizează „Procanonul“ pe întinderea unui întreg capitol, acordîndu-i importanța pe care o merită. Autoarea plasează geneza operei în contextul crizei de conștiință prin care trece Maior, al societății transilvane bulversate de reformele iosefiniste în spatele cărora distinge despotismul curții vieneze și luptele intestinale din conventul blăjan. Maior își cristalizează fundamentul teoretic al atitudinii antipapale, soluția „Procanonului“, prin nota sa profund originală, își dezvăluie dimensiunea politică, generată fiind de realitățile românești din Transilvania. De altfel, observăm că Maria Protase preia în această direcție sugestiile lui Lucian Blaga.

Clarificarea personalității maioriene este urmărită de Maria Protase în evoluția post-blăjeană a cărturarului, în contextul reacțiunii de după moartea lui Iosif al II-lea, cînd Maior se manifestă ca adevărat *Aufklärer* preocupat de luminarea maselor și de soarta politică a poporului său, acceptîndu-și condiția de apostol, cu maximă responsabilitate, exprimîndu-și vehement neadeziunea la „politică“ lui Ioan Bob. Autoarea se ocupă pe lang de acest conflict dar fără a adopta o poziție fermă și clară.

Inerția lui Bob îl determină pe Maior ca și pe alți iluminiști români, să-și îndrepte atenția și speranța spre Oradea, unde vechiul său protector Ignatie Darabant și apoi urmașul acestuia, Samuil Vulcan, duceau mai departe, dar sub alte forme, steagul luptei naționale. La propunerea vechiului său coleg de la Viena, acum episcop al Oradei, Samuil Vulcan, Maior ocupă postul de revizor și corector al tipografiei imperiale din Buda. Pentru Maior începe o nouă epocă, de fructoase realizări științifice și culturale. Maria Protase subliniază contribuția a lui Maior la „*Lexiconul de la Buda*“, titanica muncă pentru crearea unui limbaj științific românesc, disputa filologică cu orădeanul Ioan Cornelli, paralel cu munca de documentare și elaborare a *Istoriei sale*, căreia Maria Protase îi dedică un spațiu larg. Se remarcă, pe bună dreptate, că, spre deosebire de Micu sau Șincal, Maior nu povestește ci expune, pledează. *Istoria* lui se transformă într-o viguroasă polemică, geniul lui Maior consistînd în concentrarea disputei într-o tematică unică, în a cărei succesiuni de evenimente se descifrează sensul devenirii. *Istoria* angajată politic, spiritul laic, sensul istoricității, credința în progres, cultul pentru adevăr, forța rațiunii și a opiniei, tendința critică și polemică, toate

acestea caracterizează opera istorică maioriană. Maria Protase relevă trăsăturile caracteristice ale istoriografiei romantice europene din opera istorică a lui Petru Maior: noul domeniu de aplicație a rosturilor istoriei, a sensului ei politic, proaspătă viziune asupra istoriei prezentului și a evului mediu. Toate acestea ar explica marea receptivitate a generației pașoptiste vis-à-vis de *Istoria* lui Maior, faptul că ea a devenit cartea ei de căpătii, la care face dese trimiteri.

Apreciem în concluzie că monografia Mariei Protase constituie o notabilă realizare a istoriografiei noastre literare, o veritabilă materializare a unei intenții laudabile fără a aduce însă noutăți spectaculoase, dar fiind utilă sub raport documentar și interpretativ.

GHEORGHE GORUN

SCRISORI CĂTRE NICOLAE IORGA, 1890—1901
vol. I, Editura Minerva, București, 1972, 630 p.
Ediție îngrijită de Barbu Theodorescu

Informația științifică s-a îmbogățit prin editarea, în ultimii doi ani, a corespondenței primite sau emanate de la cîțiva dintre marii istorici români, anume Alexandru Papiu Ilarian, George Bariț, Vasile Pârvan și Nicolae Iorga. Au fost, astfel, readuse în actualitate materiale documentare utile în primul rînd reconstituirilor de natură biografică dar, trebuie să remarcăm faptul, acestea aruncă totodată noi lumini asupra evenimentelor epocii în care au trăit semnatarii lor. În măsură importantă au un asemenea caracter corespondențele lui George Bariț și Nicolae Iorga, care au fost prezente active ale vremii lor, influențînd formarea conștiințelor și polarizînd atenția contemporanilor. Ca mentori spirituali ai atîtor generații, cei doi istorici și redevabili publiciști au avut extinse relații sociale, reflectate elocvent și în masiva corespondență păstrată actualmente în Biblioteca Academiei Române. Desigur că publicarea acesteia era așteptată de multă vreme, și, ca atare, este o realitate pozitivă fenomenul angajării unor istorici și cercetători în direcția tipăririi ei integrale. Referim, deci, despre un act de cultură ce merită aprecierea noastră. Dacă situația corespondenței rămase de la transilvăneanul George Bariț ni se pare rezolvată, în sensul că pînă la finele prezentului deceniu aceasta va vedea lumina tiparului, sîntem ceva mai sceptici în ce privește posibila apariție a moștenirii epistolare inedite a lui N. Iorga, care se cifrează la aproximativ 99 000 de documente, ca să menționăm doar ceea ce există în fondurile Bibliotecii Academiei. Și totuși, considerăm ca fiind salutară și laudabilă inițiativa lui Barbu Theodorescu, cunoscutul și statornicul cercetător al vieții și operei lui Nicolae Iorga, de a ne restitui, cu acest prilej, chiar și o infimă parte (de numai 1 000 scrisori) din amintita corespondență. Întreprinderea sa cișligă o de necontestat semnificație prin aceea că s-a făcut *pasul inițial* într-o necesară, am zice chiar imperioasă, *operă de recuperare științifică* a unor inestimabile surse documentare. Neîndoielnic, este vorba de un început promițător, care prin exemplara sa valoare morală ar putea declanșa o acțiune convergentă a cîtorva spirite animate de dorința de a configura, în adevăratele-i dimensiuni și în întreaga ei complexitate, biografia spirituală a personalității învățatului român.

Cu toate că ne sînt familiare preocupările lui Barbu Theodorescu pentru popularizarea operei savantului — consemnăm, pentru exemplificare, monografia